

AZ ERDEI ISKOLÁK ÉS A FENNTARTHATÓ TURIZMUSFEJLESZTÉS KAPCSOLATA MAGYARORSZÁGON

Kopári László¹ – Lantos Xénia² – Milics Gábor³

1. Bevezetés

Hazánkban az elmúlt három évben nőtt, mind az erdei iskolás programokon részt vevő iskolás csoportok, mind az őket fogadni kívánó célhelyek száma. Az erdei iskolák területi elhelyezkedéséről általánosságban elmondható, hogy többségük Nemzeti Parkok területén, vagy azok közelében helyezkednek el, túlnyomórészt kistelepüléseken.

Az erdei iskolák működése, működtetése egy-egy elmaradott kistelepülésen a turizmus által gazdasági fellendülést, fejlődést eredményezhet, amennyiben az megfelelő szállással rendelkezik. Itt nem jelent akadályt az elmaradottság, a még mindig hagyományos parasztgazdálkodás, és kevés anyagi beruházást igényel. Az erdei iskolás csoportok turisztikai holt szezonban is munkát és jövedelmet biztosítanak a településen.

Az erdei iskolák – szellemiségükből kifolyólag – őrzik és védik az adott természeti és kulturális környezetet, a tárgyi értékeket és nem utolsósorban feltámasztják az eltűnt-, és ápolják a fennmaradt néphagyományokat.

Az erdei iskolákban folyó környezettudatos nevelése az alapja a fenntartható fejlődésnek.

2. Az erdei iskola fogalma

Az erdei iskola az 1860-as évek óta élő fogalom. Az századfordulón és az XX sz. első felében egészségügyi és oktatási intézményként került a köztudatba.

Magyar pedagógiai lexikon (KEMÉNY F. 1933) szerint az erdei iskola a szabadlevegős iskola legismertebb faja. Célja kettős: megóvni a gyenge szervezetű aszténiás, többnyire tuberkulotikusan fertőzött vagy komolyan veszélyeztetett tanulót a megbetegedéstől a természeti tényezők (nap, erdei levegő) rendszeres testápolás, jó táplálék és a környezetből való kiemelés által, másrészt biztosítani az odautalt gyerekek részére a tanulmányokban való haladást. A kiválasztás gondos orvosi vizsgálattal történik. A felvett tanulókat külön kocsik szállítják a gyülekező helyekről a városhoz közel fekvő erdei iskolákba, ahonnan csak estefelé térnek vissza. Az iskolák nagy része tavasztól ősziig van nyitva, újabban számos erdei iskola teljes tanéves iskolává alakult át. A tanítás koedukációs, az órák 30-35 percesek, osztályonként 15-20 tanulóval. A nap java részét a tanulók játékkal, kertészkedéssel, zöldmunkával töltik. Ebéd után két órát pihennek. Az iskolák nagyobbik része hálótermekkel rendelkezik és a tanulókat vagy azok egy részét éjszakára is ott tartja. ...

A Pedagógiai lexikon (KISS Á. 1976) szerint az erdei iskola még mindig egészségügyi és egyben oktatási intézmény. Feladata megóvni a gyenge szervezetű, betegségekre hajlamos tanulókat a megbetegedéstől a természeti tényezők (nap, erdő, magaslati levegő) kedvező hatásainak érvényesítésével, egyben biztosítani a tanulmányokban való haladást. Az erdei iskolák egész évben nyitva vannak. A beutalt tanulók játékkal, sporttal és tanulóval töltik idejüket megfelelő pihenőidők beiktatásával.

Még az 1997-ben megjelent Pedagógiai lexikon (BÁTHORY Z.–FALUS I. 1997) is múlt időben beszél az erdei iskoláról. „A századforduló táján kibontakozó szabadlevegős iskola

¹ PhD hallgató, Pécsi Tudományegyetem

² PhD hallgató, Pécsi Tudományegyetem

³ Geográfus hallgató, Pécsi Tudományegyetem

egyik típusa. Az egészséges hegyi, erdei környezetben létrehozott bentlakásos intézményeknek jelentős gyógyászati, egészségnevelő szerepe volt, a mozgalom kezdetben a tüdőbeteg vagy veszélyeztetett gyerekek egészségvédelmét, továbbá a beutalt gyerekek iskoláztatását szolgálta. Az erdei iskolák tanulói a nap nagy részét – kerti munkával, játékkal, sporttal, szlőjddel foglalkozva – a szabadban töltötték. Az elsősorban egészségügyi-gyógyító intézménynek tekinthető erdei iskolák hagyománya az 1860-as évekre nyúlik vissza. ...”

A mai erdei iskolák részben követik a reformpedagógiai elődök hagyományait, de a környezeti nevelés új szemléletével és komplex feladatrendszerével bővülnek. Didaktikailag is újat hoznak, amennyiben a megismerési folyamatot az élet természetes integráltságára építik fel. Időlegesen feloldják az iskola hagyományos tantárgyi rendszerét úgy, hogy tanítási-foglalkoztatási programjukat elsődlegesen projektmódszerrel szervezik. A projekt középpontjában az erdei iskola helyszíne, környezete áll.

2001. márciusában szervezett erdei iskola konferencia záróülésén fogadták el az erdei iskola hivatalos fogalmát: „Az erdei iskola sajátos, a környezet adottságaira építő nevelés- és tanulás-szervezési egység. A szorgalmi időben megvalósuló, egybefüggően többnapos, a szervező oktatási intézmény székhelyétől különböző helyszíni tanulásszervezési mód, amelynek során a tanulás a tanulók aktív, cselekvő, kölcsönösségen alapuló együttműködésére épül. A tanítás tartalmilag és tantervileg egyaránt szorosan és szervesen kapcsolódik a választott helyszín természeti, ember által létesített és szociokulturális környezetéhez. Kiemelkedő nevelési feladata a környezettel harmonikus, egészséges életvezetési képességek fejlesztése, és a közösségi tevékenységekhez kötődő szocializáció.” (KOSZTOLÁNYI I., 2002; www.prof.iif.hu/konkomp/)

3. Az erdei iskola és a turizmus kapcsolata

Nézzük meg, hogy az erdei iskola vajon kimeríti-e a turizmus fogalmát, amelyet a WTO is közzétett a Hágai Nyilatkozatban:

„Turizmus alatt egyrészt az ember állandó életvitelén és munkarendjén (lakásán és munkahelyén) kívüli valamennyi helyváltoztatását és tevékenységét értjük, bármi legyen azok konkrét indítéka, időtartama és célterülete. A turizmus másrészt az ezzel kapcsolatos igények kielégítésére létrehozott anyagi-technikai és szervezeti feltételek, valamint szolgáltatások együttese” (LENGYEL M. 1994).

A fentiek értelmében az erdei iskolában a tanulók az oktatási intézmény székhelyétől különböző helyszínen tanulnak, amely állandó életvitelükön és „munkarendjükön” kívüli helyváltoztatással jár. Másrészt az erdei iskolában a diákok, tanárok igényeinek kielégítésére irányuló szolgáltatások – erdei iskola szervezés, szállás, étkeztetés, utaztatás, stb. – is kimerítik a turizmus fogalmát.

A turizmusnak manapság nagyon sok fajtája létezik. Az erdei iskola a tantervi kapcsolódásai és nevelési feladatai miatt leginkább az ökoturizmus fogalmához kapcsolható két ok miatt is. Egyrészt az erdei iskola tanulói, pedagógusai tanulmányozzák az adott terület természeti és kulturális környezetét, másrészt az erdei iskolához kapcsolódó szolgáltatókkal együtt őrzik és védik azt, mert ez adja az egész alapját.

4. Kutatástörténet

Az erdei iskolákat ez idáig pedagógiai szempontok szerint vizsgálták. Területi elhelyezkedésük törvényszerűségeivel, s az oda érkező diákcsoporthoz számának alakulásával mi foglalkoztunk korábban (KOPÁRI L.–LANTOS X.).

5. A kutatás célja

Az erdei iskolai mozgalom feléledése Magyarországon több különböző tudományterületen számára számos kutatási célt vázolhat fel.

A mi célunk az volt, hogy meghatározzuk a Magyarországon működő erdei iskola célhelyek területi elhelyezkedését, megfogalmazzuk annak törvényszerűségeit, és összefüggéseket keressünk az erdei iskolák és a fenntartható turizmusfejlesztés között.

6. A kutatás módszerei

Kutatási célunkhoz az Oktatási Minisztérium és a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium által közösen a 2001/2002-es és 2002/2003-as tanévre kiírt erdei iskolai pályázatok eredményeit használtuk fel. A pályázatokat 3 kategóriába sorolták: elfogadott, el nem fogadott és formailag hibás pályázatok. A tapasztalataink szerint általában csak a pályázati pénzt nyert iskolák mentek el erdei iskolai programra, amelynek egy-egy erdei iskolai program viszonylag hosszú időtartalma miatti magas költség az oka. Így kutatásunk során az elmúlt két év nyertes pályázatait vettük figyelembe. Az erdei iskolai pályázat nyerteseinek adataiból megjelölt célhelyeket szedtük össze, s megállapítottuk az egy-egy célhelyre érkező csoportok számát. Az erdei iskolai célhelyeket az oda érkező csoportok száma alapján táblázatba rendeztük, majd csoportosítottuk. Öt kategóriát állítottunk fel az egy célhelyre adott tanévben érkező csoportok száma alapján, amelyek a következők: 1-2; 3-4; 5-6; 7-8; 9 vagy annál több csoport. A kategóriákhoz színskálát rendeltünk, s kategóriákba tartozó erdei iskolai célhelyek települését Magyarország térképén a megfelelő színnel jelöltük. Erről a térképről kiolvasható, mely területek a preferáltak erdei iskola szempontjából, illetve következtetni lehet ez erdei iskolák területi elhelyezkedésének okaira. A térképen való ábrázolást mind a két elmúlt tanévre elvégeztük, így látható az erdei iskolai célhelyek elhelyezkedésének és az adott célhelyre érkező csoportok számának változása is.

Munkánk során használtuk a Clark Labs által kifejlesztett IDRISI Kilimanjaro nevű térinformatikai programot, amely program segítségével az adatokat megjelenítettük. E program segítségével egyszerűen és gyorsan kimutatható az erdei iskolák területi elhelyezkedése, az erdei iskolai csoportokat kibocsátó és fogadó települések közötti kapcsolat (3. ábra; 5. ábra).

Az erdei iskolák területi elhelyezkedését összevetettük nemzeti parkjaink elhelyezkedésével, hogy igazoljuk szoros kapcsolatukat. Az összefüggés alapja a 211/1997. kormányrendelet, amely a nemzeti park igazgatóságok állami feladatákként ellátandó alaptevékenységek körébe sorolja a természetvédelmi bemutató, ismeretterjesztő, oktatási célú, valamint idegenforgalmi létesítmények fenntartását és működtetését, valamint feladatként határozza meg, hogy az igazgatóság közreműködjön a természetvédelmi kutatási, oktatási, nevelési és ismeretterjesztési tevékenységekben. (211/1997. 6. § r.)

Az erdei iskola 2001-es megfogalmazásában, s így szellemiségében megkerestük a fenntarthatóság és a környezetvédelem összefüggéseit.

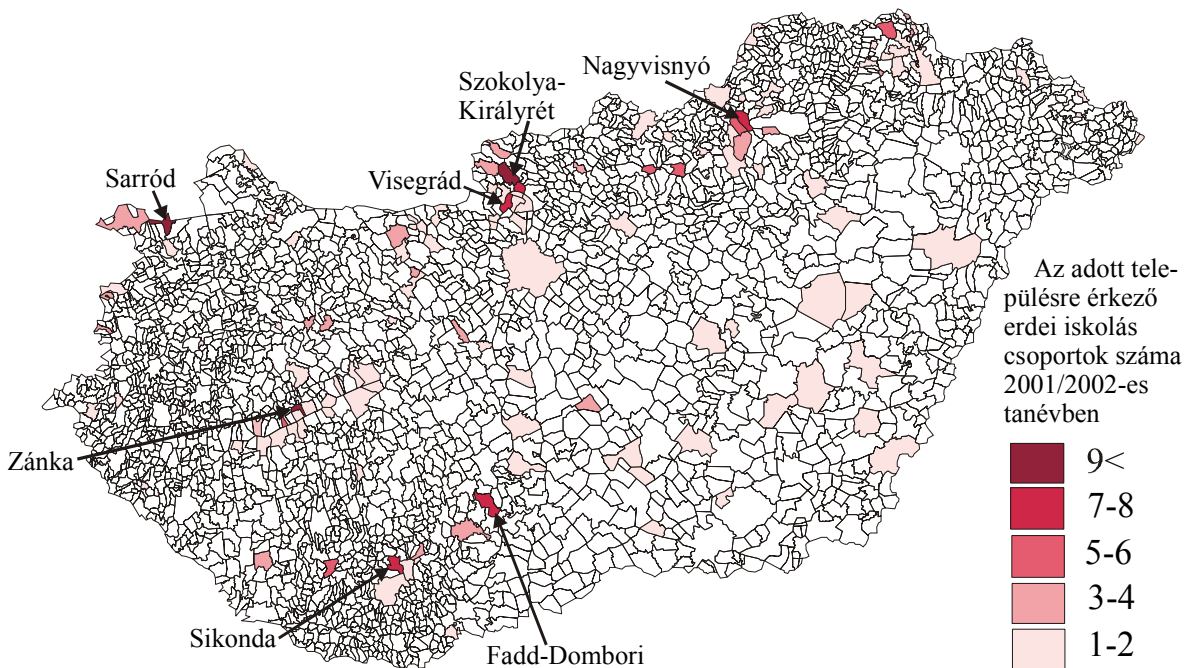
7. A kutatás eredménye

Az erdei iskola fogalmát megtekintve a következők állapíthatók meg: „Az erdei iskola sajátos, a környezet adottságaira építő nevelés- és tanulás-szervezési egység”, így rendszeres látogatásával kiegészíthető az iskolai oktatás, ahol az elmúlt néhány évben jelentősen csökkentek, pl. a földrajz tanítás óraszámai. „A tanítás tartalmilag és tantervileg egyaránt

szorosan és szervesen kapcsolódik a választott helyszín természeti, ember által létesített és szociokulturális környezetéhez”, vagyis az erdei iskolában megforduló diákok megismerik az őket körülvevő természeti és társadalmi környezetet, megtanulják tisztelni és megővni azok értékeit, itt szerzett tudásukat továbbadják.

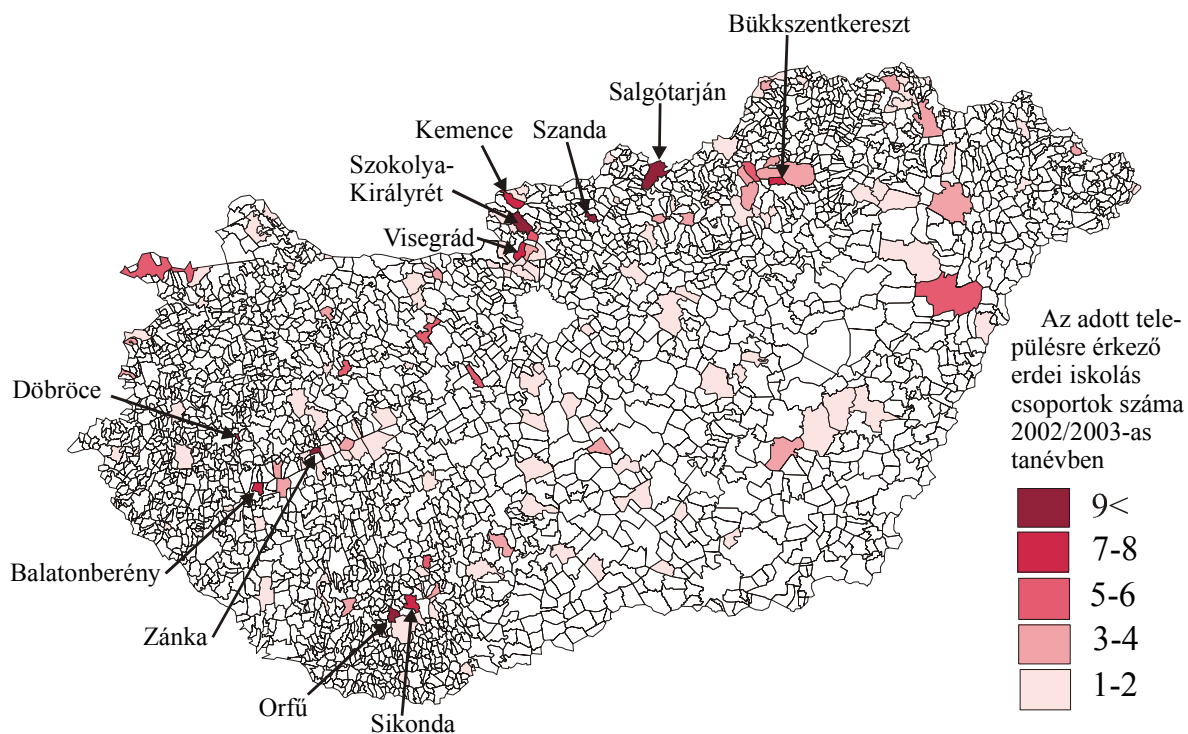
Az általunk elkészített térképekből (1. ábra; 2. ábra; 3. ábra; 5. ábra) megállapítható, hogy a jelentős erdei iskolák nemzeti parkok (4. ábra; 5. ábra). közelében helyezkednek el, többnyire kistelepüléseken, természeti, néprajzi értékekben gazdag tájakon. Mindezek hozzásegítik az erdei iskolában a tanulókat, hogy megismerkedjenek az adott táj természet közeli ökológiai viszonyaival, és az adott kistelepülések kulturális értékeivel, hagyományaival.

Az 1. és 2. ábrán a 2001/2002-es, illetve a 2002/2003-as tanévben Magyarországon működő erdei iskolai célhelyeket ábrázoltuk az erdei iskolának helyszínt adó települések különböző árnyalatú színezésével. Ezekből a térképekből jól megállapítható mindkét tanévre vonatkozóan, hogy az erdei iskolák területileg koncentrálnak az ország egyes részeire. A két tanév erdei iskolai helyszíneit összesítő térképen ez még határozottabban érzékelhető (3. ábra).

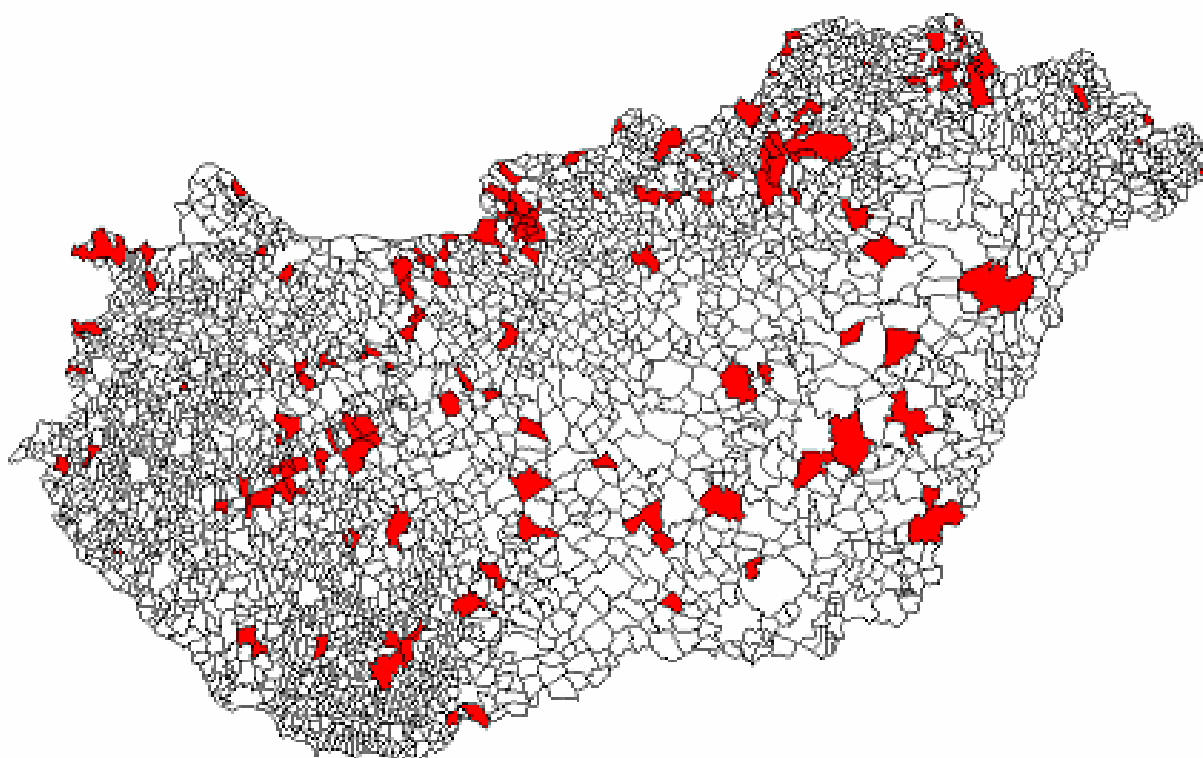

1. ábra: Erdei iskolák Magyarországon a 2001/2002-es tanévben. (Szerk.: Kopári L. – Lantos X., 2003)

)

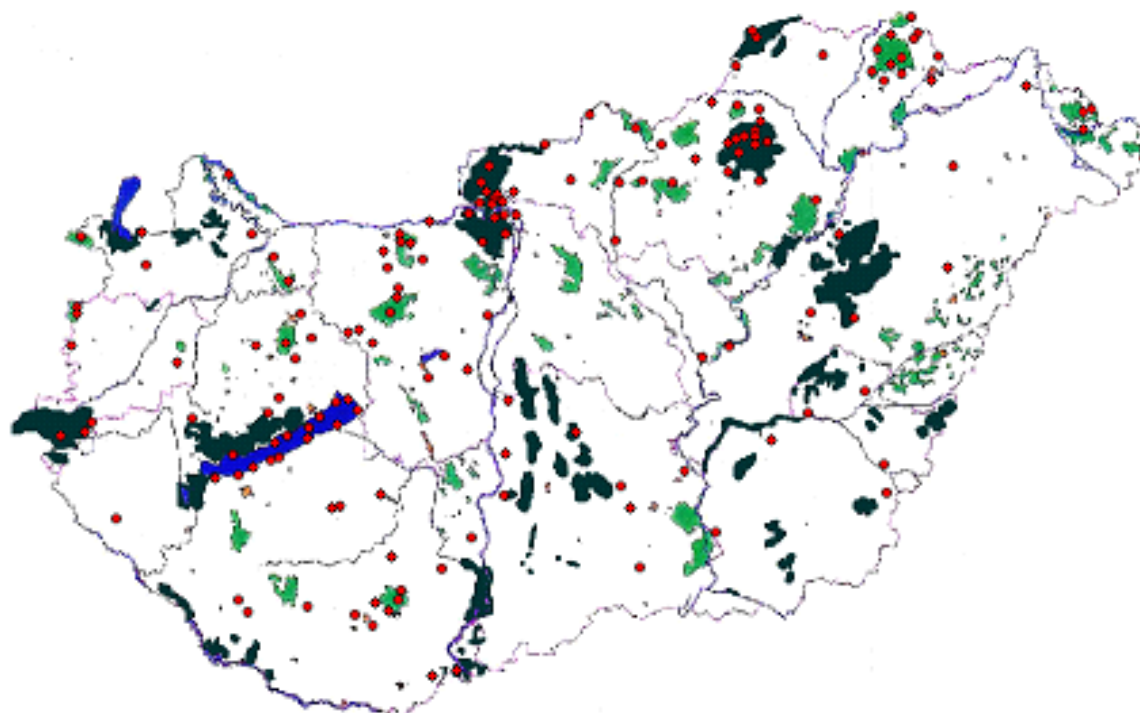
2. ábra: Erdei iskolák Magyarországon a 2002/2003-as tanévben. (Szerk.: Kopári L. – Lantos X., 2003)

3. ábra: Erdei iskolák területi elhelyezkedése Magyarországon a 2001/02-es és 2002/03-as tanévben. (Szerk.: Milics G, 2004)

4. ábra: Magyarország nemzeti parkjai 2002-ben. (www.vendegvaro.hu/34-882)

5. ábra: Erdei iskolák területi elhelyezkedése Magyarországon a 2001/02-es és 2002/03-as tanévben a nemzeti parkokhoz és a természetvédelmi területekhez képest. (Szerk.: Milics G, 2004)

1. Ha a 2001/2002-es tanév (1. ábra) és a 2002/2003-as tanév (2. ábra) erdei iskoláinak területi elhelyezkedését összehasonlítjuk a magyarországi nemzeti parkok (4. ábra 5. ábra) területi elhelyezkedésével, megállapítható, hogy a jelentős számú iskolás csoportot fogadó erdei iskolák a nemzeti parkok területén, vagy annak közelében helyezkednek el. A Fertő–Hanság Nemzeti Park területén Sarród, Sopron, a Duna–Ipoly Nemzeti park területén Sokolya-Királyrét, Visegrád, Kemence, Szanda, a Bükki Nemzeti Park területén Bükkszentkereszt, Nagyvisnyó, a Balaton-felvidéki Nemzeti Park közelében Zánka, Döbröce, Balatonberény, a Duna–Dráva Nemzeti Park közelében Fadd-Dombori, Orfű, Sikonda jelentős számú erdei iskolás csoportot fogadott az elmúlt két tanévben.

2. Jelentős erdei iskolás csoport kibocsátó hely Budapest a 2001/2002-es tanévben 71, a 2002/2003-as tanévben 93 csoporttal (www.ptmik.hu/ujhonlap/index2.htm), amely megmagyarázza a főváros környékén a sok és jelentős erdei iskolás helyszínt, amelyek jórészt a Duna–Ipoly Nemzeti Park környékén helyezkednek el (1-5. ábra).

3. A Balaton az elmúlt évtizedekben és napjainkban is az egyik legjelentősebb fogadóterülete a diákturizmusnak. A szálláshelyek jobb kihasználtságának, a turista szezon széthúzásának, s Balaton-felvidéki Nemzeti Park közelségének tudható be, hogy a Balaton körül majd minden település fogadott több-kevesebb számú erdei iskolás csoportot (1-5. ábra).

A fejlődés az adott településeknek a diákturizmus növekedésében, a turistaszezon széthúzásában, s új munkalehetőségek teremtésében nyilvánul meg. Az erdei iskolák révén az ökoturizmus biztosítja a fenntarthatóságot Fenn kell tartani az erdei iskolás célhelyek ökológiai viszonyait, mert a megtartásuk jelentheti az erdei iskolák hosszú távú működését. A környezetvédelem az erdei iskola szellemiségéből fakad, amelyet az erdei iskola szolgáltatók minősítése garantál. Az erdei iskola alapvető feladata a környezetvédelmi nevelés – amely egyben a fenntartható fejlődés hosszú távú megalapozása is – mely szerint az erdei iskolák kiemelkedő feladata a környezettel harmonikus, egészséges életvezetési képességek fejlesztése.

8. Összegzés

Az erdei iskolák másfél évszázada létező fogalma új értelmezést kapott Magyarországon a 21. század elején. Volumene felfutóban van, s még koránt sem érte el virágkorát. Az Oktatási Minisztérium törekvése az, hogy minden diák általános iskolai tanulmányai alatt legalább egyszer eljusson szolgáltatók által szervezett erdei iskolába, amelyet már több minisztérium, és a Miniszterelnöki Hivatal is pályázat útján támogat (www.om.hu/letolt/kozokt/kornyezet_0528.doc).

Ha ez megvalósul, nagyságrendekkel fog növekedni a diákturizmus. A szezon a tavaszi és őszi időszakra kihúzódik. Munkalehetőség teremődik még több erdei iskolai szolgáltatónak, és az erdei iskolák működését biztosító szállásadóknak, éttermeknek, kézműveseknek, erdészeknek, stb. Ismertséget hozhat az ország nemzeti parkjainak, kistelepüléseknek, s felnőttként visszatérő turisták jelenthetnek hosszú távú befektetést ezeknek a területeknek. Az erdei iskolák által tanulmányozott dolgok fenntartása a cél – mint a növény- és állatvilág, kulturális értékek – erősítve a fenntartható fejlődést és az ökoturizmust.

Erdei iskolákat eddig csak pedagógiai szempontból vizsgálták. Gazdasági jelentősége miatt szükségesnek érezzük, hogy területi elhelyezkedésük törvényszerűségeit is vizsgáljuk.

Sok kutatási lehetőséget rejt még a téma. Megvizsgálható például az adott településre érkezők diákok száma a lakosságszámhoz viszonyítva, kimutatható a turizmus növekedése az erdei iskolák megléte előtti időkhöz képest. Vizsgálni lehet az adott erdei iskolák vonzáskörzetét, a jelentős erdei iskolás csoportokat küldő településeket.

IRODALOM

Báthory, Z. – Falus, I. (szerk.) (1997): Pedagógiai lexikon I kötet. Keraban, Budapest, p. 376.

Kemény, F. (szerk.) (1933): Magyar pedagógiai lexikon. – Révai Irodalmi Intézet, Budapest, p. 490.

Kiss, Á. (szerk.) (1976): Pedagógiai lexikon I. kötet. – Akadémiai Kiadó Budapest, p. 378.

Kopári, L. – Lantos, X. (2003): Az erdei iskolák területi elhelyezkedése Magyarországon. – in: **Babák, K. – Ravazdi, L. – Tóth, J.** (szerk.): Földrajzi tanulmányok a pécsi doktoriskolából IV., PTE TTK Földrajzi Intézet, Pécs, (megjelenés alatt).

Kosztolányi, I. (szerk.) (2002): Az erdei iskola hasznos könyve. – Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Budapest, 224 p.

Lengyel, M. (1994): A turizmus általános elmélete. – KIT Képzőművészeti Kiadó, Budapest, p. 37.

www.om.hu/letolt/kozokt/kornyezet_0528.doc (2003. július 28.)

www.prof.iif.hu/konkomp/ (2003. július 14.)

www.ptmik.hu/ujhonlap/index2.htm (2003. január 27.)

www.vendegvaro.hu/34-882 (2003. október 25.)